

Övergrep mot äldre

Johanna Simmons
ST-läkare, forskare
Medicinska och geriatriska akutkliniken, Linköping

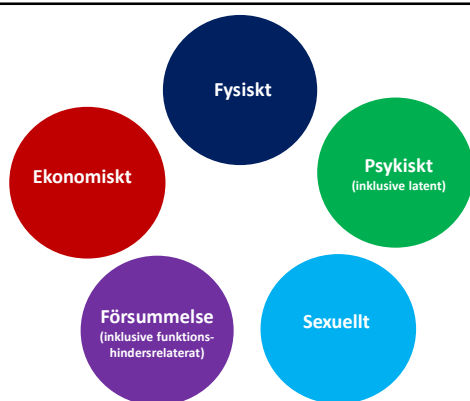
Johanna.simmons@liu.se

1

"... en enskilda eller upprepad handling, eller frånvaro av önskvärd/lämplig handling, som utförs inom ett förhållande där det finns en förväntan på förtroende och som förorsakar skada eller smärta hos en äldre person [...] Denna handling kan vara fysisk, psykologisk/känslomässig, finansiell eller helt enkelt återspegla avsiktlig eller oavsiktlig försummelse."

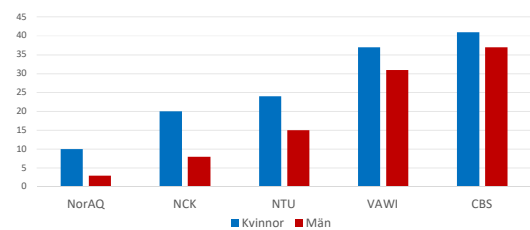
Torontodeklarationen (WHO)

2

3

Psykiskt våld i nära relation

Obs: Ej "äldre"

Simmons 2019
NCK: NCK rapport 2014:1
NTU: BNI rapport 2014:9
VAWI: Nyberg et al (2013) BMC Public Health
CBS: Lovestad & Krantz (2012) BMC Public Health

4

Förekomst – Övergrep mot äldre

I USA återkommer siffran **10%** ofta (Dong 2015)

Ex från Sverige: **Ofredad: om våld och övergrep mot äldre personer på Gotland** (Kristensen & Lindell 2013).

Män: 14.8% (upprepat 4.1%)

Kvinnor: 15.9% (upprepat 4.2%)

5

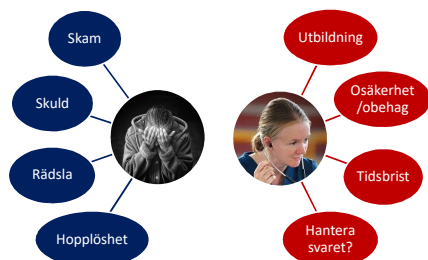
Typ av övergrep

- Försummelse – Män 7.4%, Kvinnor 7.6%
- Hot och trakasserier – Män 5.9%, Kvinnor 7.8%
- Fysiskt våld – Män 1.7%, Kvinnor 1.8%
- Sexuellt våld – Män 1,2%, Kvinnor 2.2%
- Ekonomiskt våld – Män 3.4%, Kvinnor 3.3%

Kristensen & Lindell 2013

6

Okänt för vårdpersonal

7

REAGERA

Responding to elder abuse
in geriatric care

Syfte: Att vi inom vården ska bli bättre på att upptäcka och hjälpa äldre utsatta för olika typer av övergrepp

www.liu.se/forskning/reagera

8

- Personaldel

I. Undersöka personalens beredskap att möta äldre utsatta för övergrepp

- Patientdel

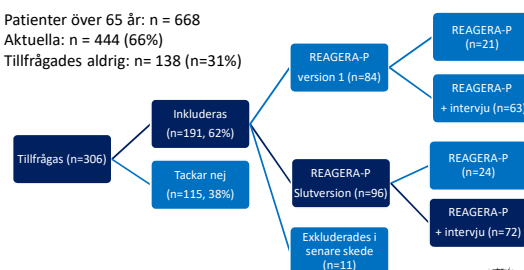
II. Testa ett formulär för att upptäcka utsatthet
III. Djupintervju äldre som varit utsatta för övergrepp
IV. Utsatthet och associationer till ohälsa samt vårdkonsumtion.

9

Procedur

Patienter över 65 år: n = 668
Aktuella: n = 444 (66%)
Tillfrågades aldrig: n = 138 (n=31%)

10

Resultat - prevalens

- Någon gång under livet: 34% (n=60)
- ≥65 år (övergrepp mot äldre): 12% (n=21)

Preliminära resultat!

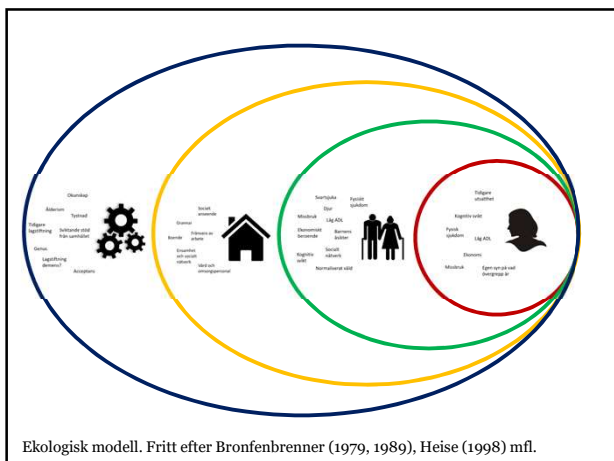

11

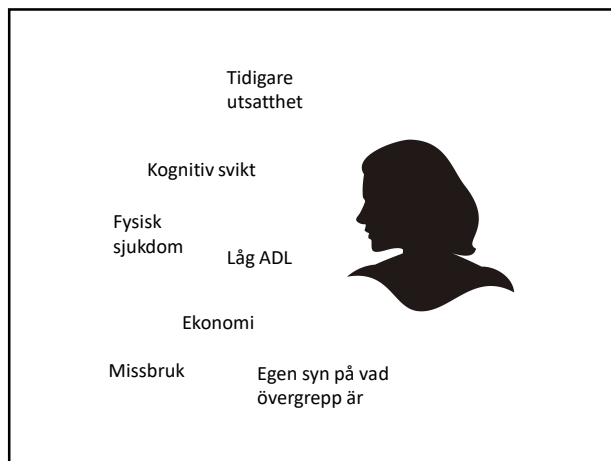
Äldres utsatthet unikt?

- Dåligt studerat
- Delvis andra förutsättningar
- Äldre är som grupp särskilt sårbara (Socialstyrelsen)
 - Gruppens utsatthet
 - Brottets konsekvenser
 - Gruppens resurser och förmåga att nyttja dem

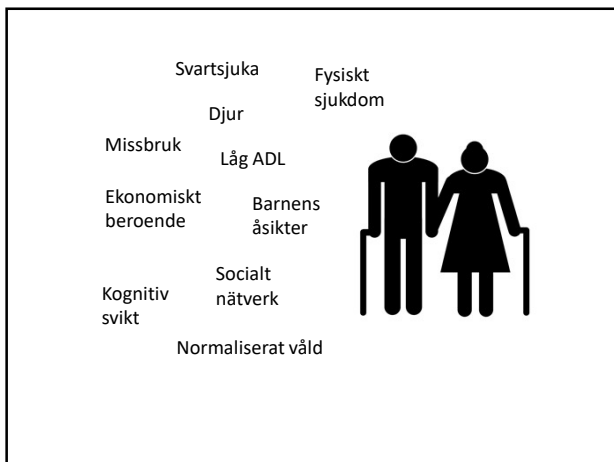
12

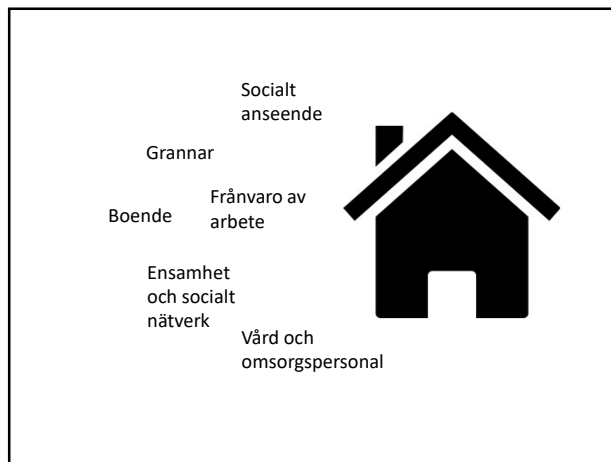
13

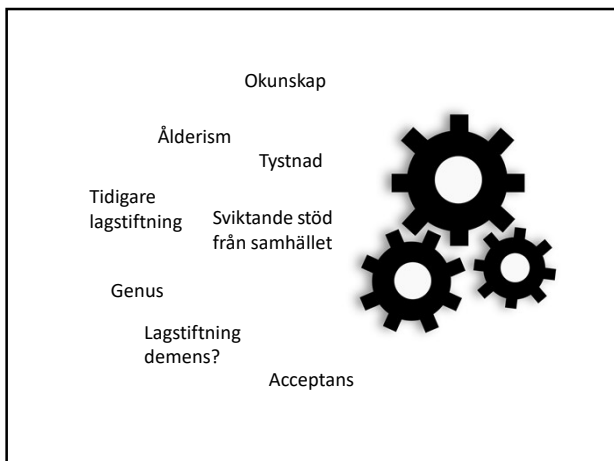
14

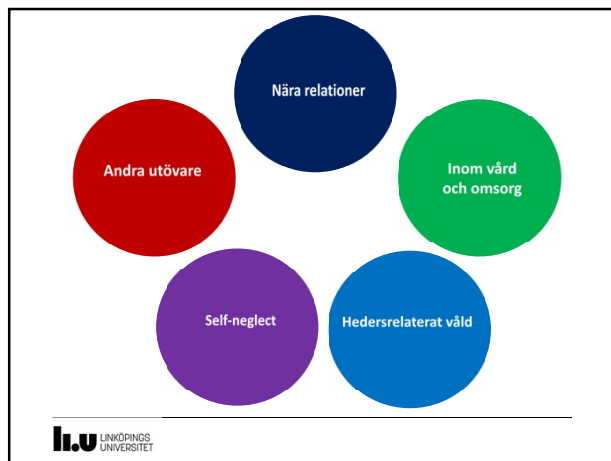
15

16

17

18

Nära relationer

19

Delvis osynliggjort – Ålderism

Sexuellt våld helt osynliggjort?

Hos en del börjar våldet på äldre dagar

20

Inom vård och omsorg

21

“Bara” dåligt bemötande

Diskrepans mellan förväntan och vad som är möjligt/rimligt utifrån ett samhällsperspektiv

Vårdens organisation

22

Att göra en fjäder av en höna,
snarare än en höna av en fjäder

23

Hedersrelaterat våld

24

Self-neglect

25

Self-neglect: Ofta kognitiv nedsättning
 När bli hjälpen ett övergrepp?
 Götta mediciner?
 Personlig hygien?
 Brister i lagstiftningen?

26

Andra utövare

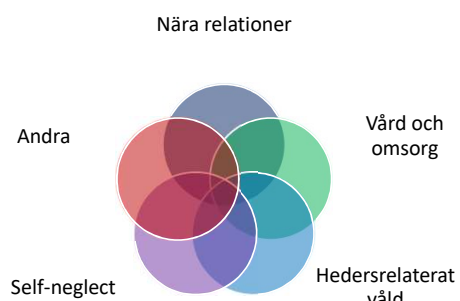
27

Våld som förekommer i alla
 åldersgrupper men också där
 man ibland utnyttjar äldres
 särskilda sårbarhet

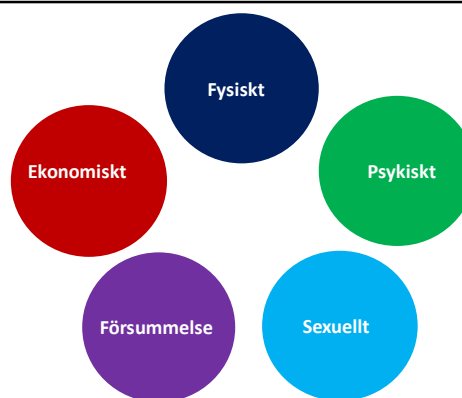
- Telefonbedrägerier
- Väskryckare
- Andra bedrägerier

Stor rädsla hos många äldre

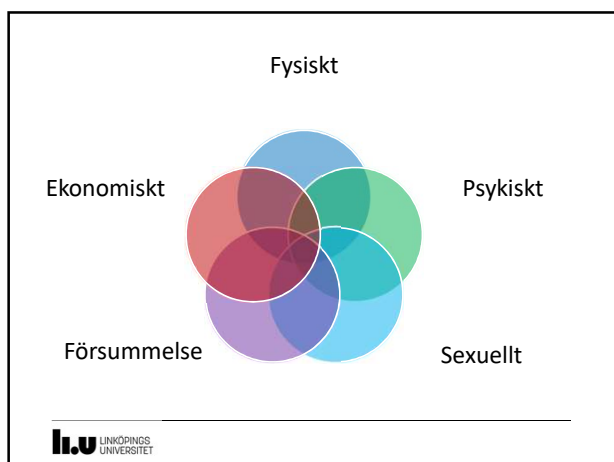
28

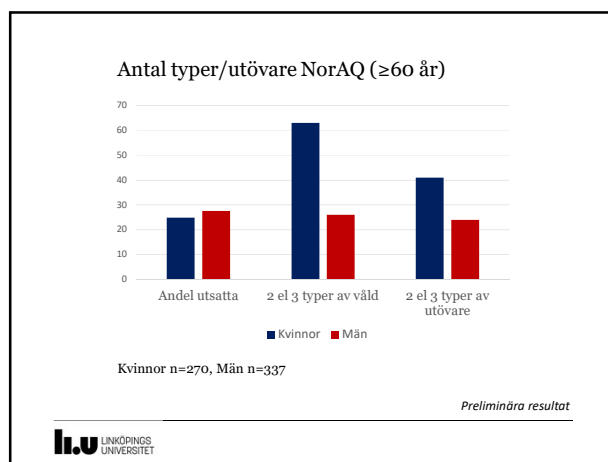
29

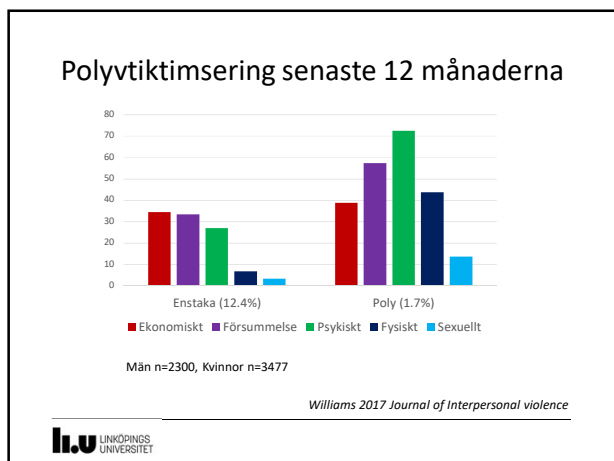
30

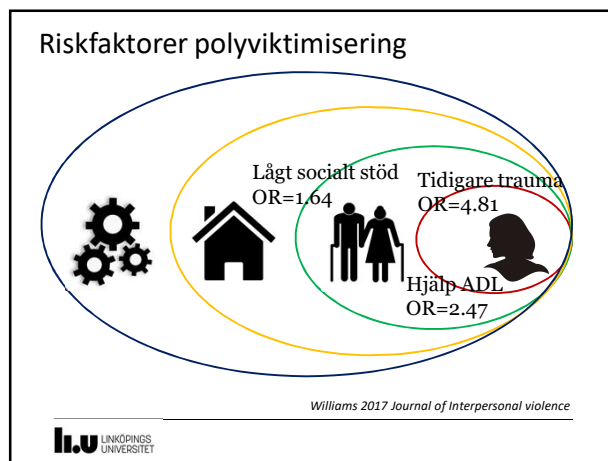
31

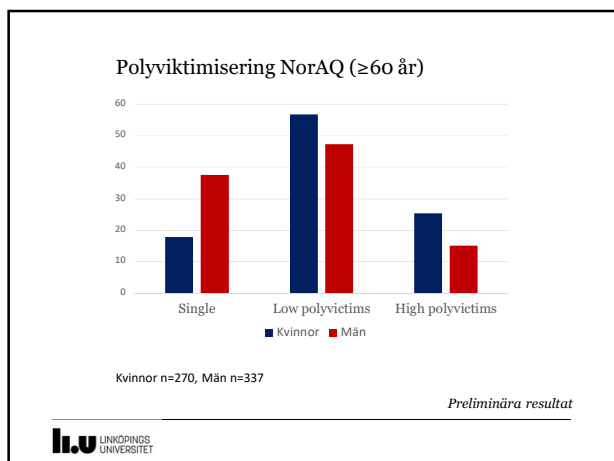
32

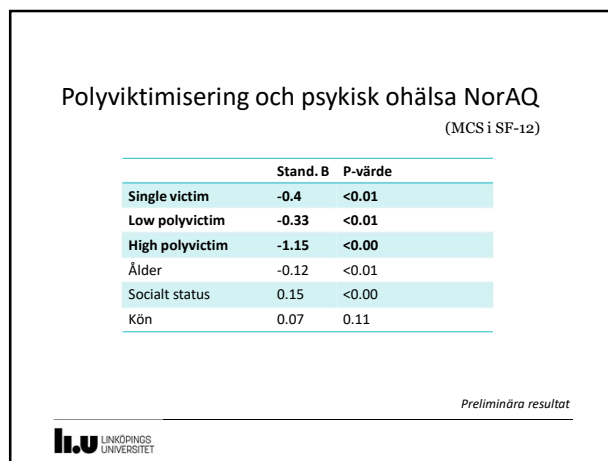
33

34

35

36

Polyviktisering och fysisk ohälsa NorAQ (PCS i SF-12)

	Stand. B	P-värde
Single victim	-0.04	0.78
Low polyvictim	-0.38	<0.00
High polyvictim	-0.81	<0.00
Ålder	-0.25	<0.00
Socialt status	0.21	<0.00
Kön	-0.01	0.9

Preliminära resultat

37

Konsekvenser

- Ökad mortalitet
- Fysisk ohälsa
- Kronisk smärta
- Högt blodtryck
- Hjärtproblem
- Ängest
- Depression
- Ökad risk att bli inlagd på sjukhus
- Ökad risk att flytta till särskilt boende

Ref: Podnieks E & Thomas C 2017 The consequences of Elder Abuse. I Dong X (red.) Elder abuse. Research, Practice and policy. Chicago: Springer International Publishing, 109-124

38

Psykiska övergrepp senaste 12 månaderna

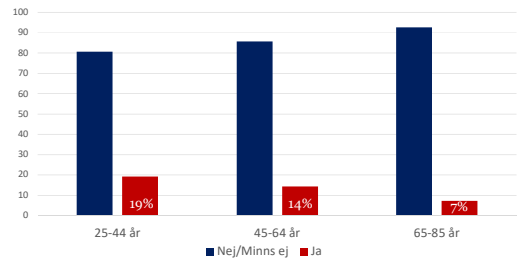
	Kvinnor	Män
Dålig självskattad hälsa	3,8 (2,7-5,3)	2,2 (1,4-3,4)
Smärta (muskler och skelett)	2,2 (1,7-2,9)	2,1 (1,5-2,9)
Huvudvärk	1,5 (1,1-2,0)	2,1 (1,4-3,0)
Inkontinens	1,6 (1,2-2,1)	1,7 (1,2-2,4)
Magbekymmer	2,0 (1,6-2,6)	1,3 (1,0-1,9)
Ängest	6,3 (3,7-11,0)	10 (5,3-19,0)
Sömnstörning	3,0 (2,0-4,3)	3,5 (2,1-5,9)
Psykisk ohälsa (GHQ-12)	5,9 (4,4-7,9)	3,9 (2,7-5,7)
Självordstankar	3,5 (2,3-5,2)	7,3 (4,6-11,0)
Självordsförsök	1,1 (0,4-2,8)	5,3 (2,3-12,0)

Ref: Olofsson et al. Fear of crime and psychological and physical abuse associated with ill health in a Swedish population aged 65-84 years. Public Health (2012) 358-364

39

Andel utsatta som fått frågor i världen (NorAQ)

Åldersgrupp	Nej/Minns ej	Ja
25-44 år	~80%	19%
45-64 år	~85%	14%
65-85 år	~90%	7%

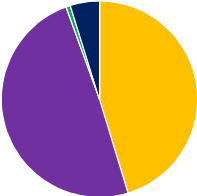
Fysiskt, sexuellt, psykiskt våld, n=1503

Preliminära resultat

40

Pratat med en äldre patient om övergrepp

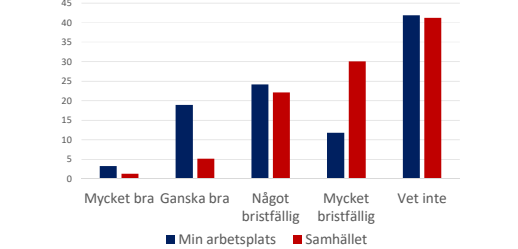
Response	Percentage
Nej	~55%
Ja, ett fåtal gånger	~35%
Ja, många gånger	~5%
Minns inte	~5%

Preliminära resultat!

41

Beredskap att ta hand om utsatta äldre

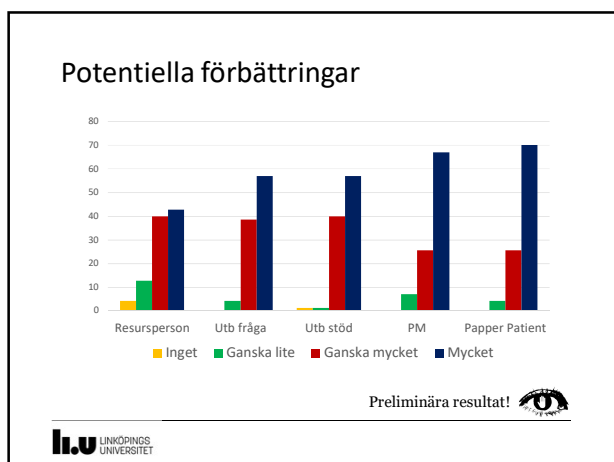

Beredskapsnivå	Min arbetsplats	Samhället
Mycket bra	~5%	~2%
Ganska bra	~18%	~8%
Något bristfällig	~22%	~20%
Mycket bristfällig	~12%	~28%
Vet inte	~42%	~40%

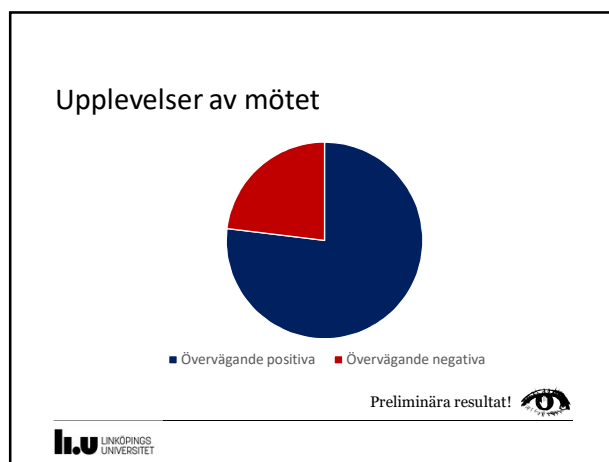
Preliminära resultat!

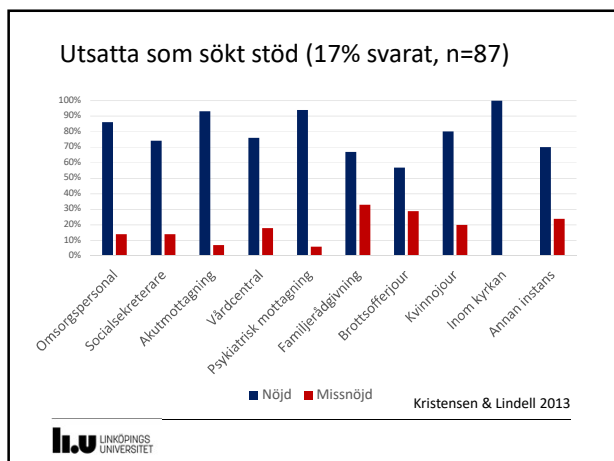
42

43

44

45

Konsekvenser - Personal

- Maktlösa (75%)
- Otillräckliga (60%)
- Arga över situationen (38%)
- Chockad (33%)
- Skam, skuld, ensamhet och kunskapsbrist

Saveman (1999) Elder Abuse in Residential Settings in Sweden, Journal of Elder Abuse & Neglect, 10:1-2, 43-60

LINKÖPINGS UNIVERSITET

46

Lagstadgade skyldigheter

- Socialnämnden ska verka för att **brottsoffer och deras närstående får stöd och hjälp**. (Brottsofferparagrafen 5 kap 11§ SoL)
- Socialnämnden ska verka för att **äldre människor** får möjlighet att leva och **bo självständigt under trygga förhållanden** (5 kap 4§ SoL)
- Socialnämnden ska erbjuda stöd för att **underlätta för personer som vårdare en närstående** som är långvarigt sjuk eller äldre eller stödjer en närstående som har funktionshinder (5 kap 10§ SoL)

LINKÖPINGS UNIVERSITET

47

SOSFS 2014:4

9 § Om en vuxen visar symtom eller tecken som väcker misstanke om att hon eller han har utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående, ska vårdgivaren se till att hälso- och sjukvårdspersonalen **frågar den vuxne i enrum om orsaken till symtomen eller tecknen**. Om misstanke kvarstår om våld eller andra övergrepp, ska vårdgivaren se till att personalen

1. tar reda på om det **finns barn** i den vuxnes familj,
2. gör en **anmälan** till socialtjänsten enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), om det finns barn i familjen,
3. **informerar om möjligheten till vård och omvårdnad** från hälso- och sjukvården eller stöd och hjälp från socialtjänsten och frivilligorganisationer, och
4. **beaktar vilka behov den vuxne kan ha** av vård såväl fysiskt som psykiskt med anledning av våldet.

LINKÖPINGS UNIVERSITET

48

Vårt ansvar – Att upptäcka

Hälso- och sjukvården bör:

- Fråga alla kvinnor som uppsöker mödrahälsovård om erfarenhet av våld
- Fråga alla kvinnor som uppsöker psykiatrisk vård om erfarenhet av våld
- Ta upp frågan om våld i alla ärenden inom barn- och ungdomspsykiatri

SOSFS 2014:4

49

På akutmottagningen

50

Frågor om våld Socialstyrelsen, mars 2018

Tabell 23. Förekomst av frågor till vuxna om våldsutsatthet

Vårdsområde	Frågar alla rutinemässigt	Frågar alla inom vissa patientgrupper rutinemässigt	Frågar på indikation	Frågar på annat sätt	Frågar inte	Vel ej
Vårdcentraler (n=200)	4%	22%	70%	1%	2%	2%
Akutmottagningar (n=44)	11%	9%	78%	0%	2%	0%
Vuxenpsykiatri (n=81)	40%	14%	43%	3%	1%	0%
BVC (n=68)	29%	15%	47%	2%	4%	3%
MVC (n=42)	69%	17%	10%	0%	2%	2%
Beroendevård (n=27)	37%	7%	48%	4%	0%	4%
Tandvård (n=189)	3%	0%	71%	5%	20%	1%
Totalt (n=653)	17%	12%	60%	2%	7%	2%

51

- Innohep eller misshandel?
- Klarar ej sköta sin medicin eller får ej sin medicin?
- Mattkant eller omplacerad rullator?

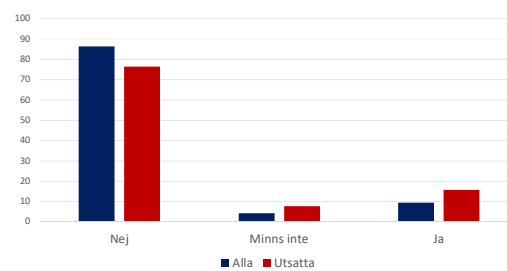
52

När ska man fråga?

- Blåmärken (särskilt om olika ålder på blåmärken)
- Sår, frakturer, brännskador
- Sömnstörningar
- Kroniker där behandlingen plötsligt sviktar
- Kronisk smärta, psykosomatiska symtom
- Ängest, depression, misstanke om PTSD, suicidalitet, missbruk
- Sexuell dysfunktion
- Diffusa symtom
- Omsorgsbrister
- Mångbesökare
- Väntat länge med att söka
- Överbeskyddande anhörig

53

Andel som fått frågor i vården (25-85 år)

Preliminära data!

54

När ska man fråga?

Mycket oftare än du tror!

Rutinmässigt?

55

Ovanligt att patienter berättar spontant.

Att vilja se, vilja veta och våga fråga!

56

Hur frågar man?

Ungefär så här säger jag:

Jag vet inte om det är aktuellt för dig eller inte men eftersom det är så vanligt och vi vet att det leder till så mycket ohälsa så brukar jag fråga mina patienter om de har varit utsatta för någon typ av övergrepp. Det kan handla om... / Har du varit...

57

Hur frågar man?

- Har du någon i din omgivning som du känner dig obehaglig till mods med?
- Har det hänt att att någon försökt bestämma över dig eller kontrollera vad du får och inte får göra?
- Har det hänt att någon har hotat eller skrämt dig?
- Har det hänt att någon har slagit dig?
- Har det hänt att någon har tagit på din kropp på ett sätt som inte kändes bra?

58

FREDA kortfrågor

FREDA-kortfrågor

Många rekommenderar att fråga om våld och övergrepp. Ibland vill att andra patienter och i den situationen kan vara till hjälp och stöd. Våldet kan vara fysiskt, uttryckligt, psykiskt, sexuellt eller ekonomiskt. Det kan också vara psykiskt, uttryckligt, ekonomiskt, fysiskt, eller sexuellt. Det är viktigt att fråga om våld och övergrepp i samband med vård och utvärdering av patienter.

Vi vill ha dig att svara på de frågor som finns i listan (1-5). Det här är ett enkelt sätt att fråga om våld och övergrepp. Om du har någon bekymmersom situation, fråga om våldet kring det (4, 5).

Fråga	Ja	Nej	Upp till patienten	Upp till sjuksköterskan	Upp till läkaren	Upp till psykiatriker	Upp till socialtjänsten
1. Har du blivit utsatt för någon form av våld eller övergrepp som påverkat dig fysiskt eller psykiskt?	JA	NEJ	JA	JA	JA	JA	JA
2. Har du blivit utsatt för någon form av ekonomiskt våld eller övergrepp som påverkat dig ekonomiskt eller psykiskt?	JA	NEJ	JA	JA	JA	JA	JA
3. Har du blivit utsatt för någon form av sexuellt våld eller övergrepp som påverkat dig fysiskt eller psykiskt?	JA	NEJ	JA	JA	JA	JA	JA
4. Har du blivit utsatt för någon form av våld eller övergrepp som påverkat dig fysiskt eller psykiskt?	JA	NEJ	JA	JA	JA	JA	JA
5. Har du blivit utsatt för någon form av våld eller övergrepp som påverkat dig fysiskt eller psykiskt?	JA	NEJ	JA	JA	JA	JA	JA

Om du har bekymmersamma saker under 18 år:
Har barnen blivit utsatta för övergrepp eller våld, eller våld i nära relation?

59

REAGERA-S

ÄLDRE PERSONERS UTSÄTTTHET GENOM LIVET

Det är ganska vanligt att man under sitt liv har utsatts för negativa handlingar från närstående, personal inom vård och omsorg eller andra personer. Att ha sådana erfarenheter kan påverka hälsan negativt, även om det var länge sedan det hände. Vi vill därför ber dig svara på följande frågor.

Fråga	JA	NEJ
1. Har du känt dig illa till mods med, eller rädd för någon närstående eller personal inom vård och omsorg?	☐	☐
2. Har någon från närstående talat nedvärderande till dig eller försökt trycka ner, förnebra eller fördröja dig?	☐	☐
3. Har någon försökt kontrollera dig, begränsa din kontakt med andra eller bestämma vad du får och inte får göra?	☐	☐
4. Har någon hotat att skada dig eller någon annan du bryr dig om, t.ex. andra personer, husdjur eller saker?	☐	☐
5. Har någon närstående eller personal inom vård och omsorg utnyttjat dig ekonomiskt, t.ex. stulit från dig, lagt kontroll över din ekonomi eller krattat på dig pengar eller saker?	☐	☐
6. Har du blivit utsatt för någon form av fysiskt våld, t.ex. blivit knuffad, mysk, knäslagen, slagen eller sparkad?	☐	☐
7. Har du blivit utsatt för någon form av sexuellt övergrepp, t.ex. att någon lagt på din kropp mot din vilja eller tvingat dig till sexuella handlingar?	☐	☐
8. Har det hänt att du inte har fått hjälp som du behövt, t.ex. med att ta din medicin, att komma till besöken, att komma upp ur sängen, nå dig eller få matdryck?	☐	☐
9. Har närstående eller personal inom vård och omsorg som skulle hjälpa dig behandlat dig illa, t.ex. talat nedvärderande till dig eller varit hårtävla?	☐	☐
10. Hur mycket leder du idag av det du varit utsatt för? (Sätt ett kryss på skalan)	☐ 0 ☐ 10 Leder inte alls ☐ 10 ☐ 10 Leder väldigt mycket	

60

Sensitivitet och Specificitet

Efter 65 år

- Sensitivitet: 0.88
- Specificitet: 0.92

Någon gång under livet:

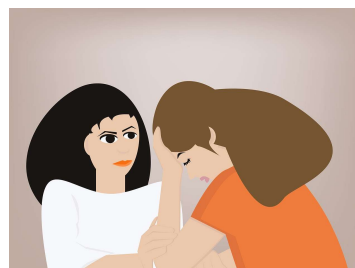
- Sensitivitet: 0.72
- Specificitet: 0.92

Preliminära resultat!

61

Träffa alltid patienten ensam!

62

Undersökning: Risk för retraumatisering?

Särskilt uppmärksam vid kroppsundersökningar

- Gyn
- Rektalt
- Munhåla och svalg
- Katetersättning
- CT/MR (trånga utrymmen)

- Egentligen alla moment när du tar i patienten

Patienten ska ha makt och kontroll över sig själv och sin kropp!

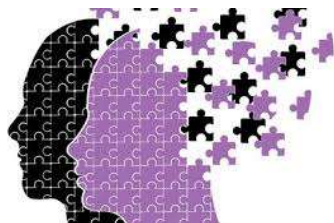
63

Initial handläggning

- Lyssna
- Härbärgera
- Döm inte

64

Psykjour

[Strålande insats](#)

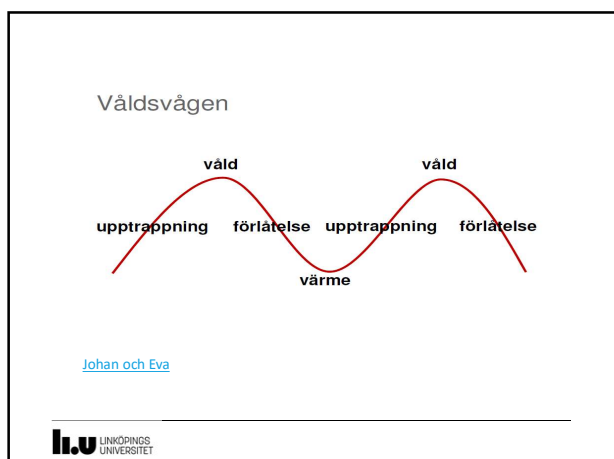
65

Traumatiska bandet

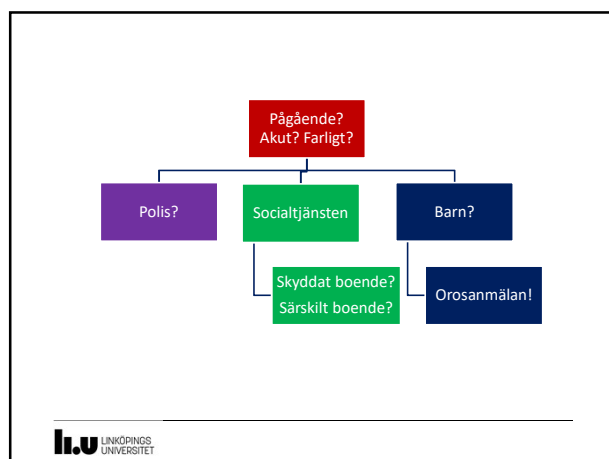

Ur *Varför går horn?* (2011) av Holmberg & Enander

66

67

68

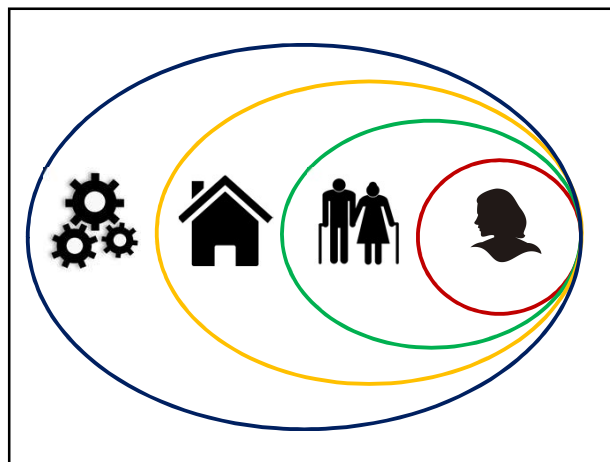
Bryta sekretess (10 kap 23 § OSL)

Möjlighet att röja sekretessen och lämna uppgifter till t.ex. polis eller åklagare när det gäller misstanke om vissa begångna brott mot en **vuxen person**. Det föreskrivna straffet för brottet ska vara **minst ett års fängelse eller vid försök till brott minst två års fängelse**.

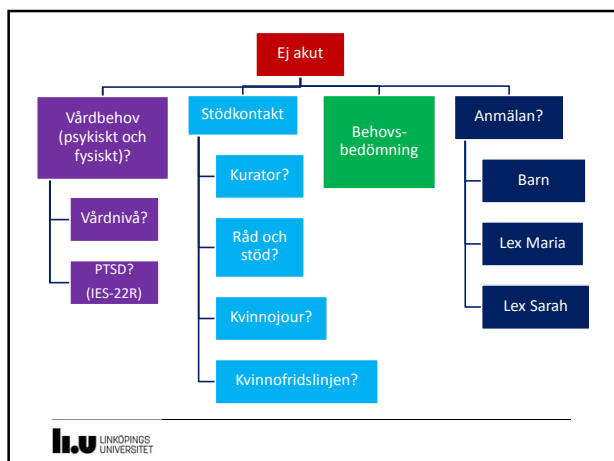
Ex på sådana brott är mord, dråp, våldtäkt, grov misshandel, människohandel eller olaga frihetsberövande.

li.u LINKÖPINGS UNIVERSITET

69

70

71

Motivera till fortsatta kontakter

Skapa dissonans:

- Vad är viktigast för dig i en relation
- I vilken mån motsvarar din partner det som är viktigt för dig?

Utforska ambivalensen

- Vilka är fördelarna med att stanna i relationen/att leva med din partner? Vad är det som är mindre bra?

Motiverande samtal i arbete med våld i nära relationer

Lisla Fritz

li.u LINKÖPINGS UNIVERSITET

72

Motiverande samtal

Återkoppla och framkalla motivation:

Jag ser att du har blivit utsatt för våld.

- Kan jag komma med några förslag på hur vi kan gå vidare?
- Skulle det vara ok för dig om jag berättar vilken hjälp man kan få i vår kommun?
- Är det ok för dig om jag berättar för dig om jag berättar vilka tankar jag får utifrån det?

73

Initial handläggning: avslut

- Boka återbesök!
- Kontaktuppgifter till stödsatser:

74

Resurser att tillgå

<https://samverkan.regionsormland.se/for-vardgivare/vald-i-nara-relationer/>

Kurator på kliniken/vårdcentralen
Psykiatri

Kvinnojour
Socialtjänsten (kvinnofrid / Råd och stöd)
Sociala jouren
Missbruksvård
Biståndshandläggare/Äldrelots

Brottsofferjouren
Polisen
NCK – Kvinnofridslinjen – 020-505050
VOOV – Veterinär Omtanke Om Våldsutsatta

75

Dokumentera: Stödbevisning

Om fysiska skador:

- Storlek, placering, färg och form
- Använd gärna kroppsmall
- Fotografera (obs även helkroppsbild!)

Patientens berättelse

Orosanmälan

Använd sökordet "våldsutsatthet"

76

Socialtjänstlagen: Lex Sarah

- Missförhållanden i verksamhet ska genast rapporteras
- Utan dröjsmål ska det leda till att man utreder, dokumenterar och avhjälper eller undanröjer det rapporterade missförhållandet eller risken för missförhållande.
- Ska anmälas till inspektionen för vård och omsorg om missförhållandet eller risken för densamma är allvarligt

77

Hälso- och sjukvården: Lex Maria

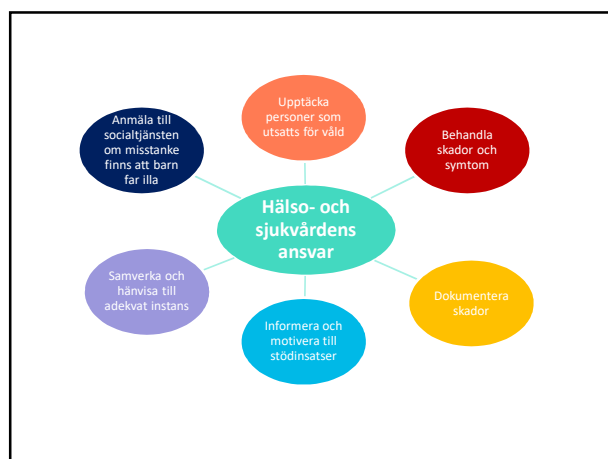
- Vårdgivaren ska göra en utredning av alla typer av (risker för) vårdskador (fysiska och psykiska)
- Vid allvarliga vårdskador eller vid risk för allvarlig vårdskada ska händelsen utredas och snarast anmälas till inspektionen för vård och omsorg.

78

Utövaren då?

- Är du orolig för att du ska behandla någon illa?
- Råd och stöd
- ATV
- Preventell: 020-66 77 88
- Välj att sluta linjen: 020-555 666 www.valjaattsluta.se

79

80

Johanna Simmons

www.liu.se

81